

Årstale 2017

Kjære alle sammen!

I fjor hadde jeg min første årstale som biskop. Nå har jeg den andre. Det er med andre ord i ferd med å bli en rutine ☺

En slik tale er en anledning til å se bakover, men også til å se framover. Det er det siste jeg liker best. Fortida kan vi jo ikke gjøre så mye med, den må vi ta til orientering – og ganske mange ganger også til etterretning.

Vår utmerkede salmedikter på Senja, Trond Hellemo, skriver det slik:

Fortiden er omme

Fremtiden vil komme

Nå i dette øyeblikk

Står vi i Guds nåde

Kirkeordning

2016 var det siste året med statskirkeordning. Med litt velvilje kan man si at Den norske kirke har brukt nærmere 100 år på å bli selvstendig. Det har vært en lang prosess. I 1920 ble menighetsrådene lovpålagt. Fra 1/1-17 har kirken og kirkelige organer full avgjørelse i alle sine saker. Etter at grunnloven ble endret i 2012, fikk vi formuleringen i §16: «*Alle innbyggere i riket har fri religionsutøvelse. Den norske kirke, en evangelisk-luthersk kirke, forblir Norges folkekirke og understøttes som sådan av staten.*» Dette gir vår kirke et spesielt ansvar: å være folkekirke, og, som det står i mange dokument: være en landsdekkene folkekirke. Akkurat det er veldig krevende hos oss, for de statlige overføringene er slik at vi tvinges til å la mange prestestillinger stå ledige. Vi må nok tenke nytt om hvordan ressursene skal fordeles, men selv med nye tanker om det, vi må redusere og effektivisere aktiviteten i menighetene med de bevilgningene vi nå har. Vi starter 2017 med en svært alvorlig økonomisk situasjon i bispedømmet, og vi vet ikke noen annen måte å spare

penger på enn å la stillinger stå ledige. Dette kommer dessverre til å bli veldig merkbart i hele bispedømmet i tida framover.

Den årlige debatten vi fikk før jul i tilknytning til skolenes julegudstjenester, ble i ganske stor grad preget av viktigheten av å ta vare på vårt folks nedarvede verdier. Mange rykket ut til forsvar for skolegudstjenesten. Det synes å være en allmenn forståelse av at en gudstjeneste ikke kan være livssynsnøytral. Jeg tenker det er på tide at vi innser at det nytter ikke å være livssynsnøytral, men samfunnet vårt skal være livssynsåpen – og i denne store og åpne sammenhengen har vår kirke sin naturlige plass.

Vi har ikke noe ønske om å være en mektig kirke som styrer menneskers liv. Men vi vil *være en kirke som skaper gode holdninger på grunnlag av det kristne budskap*. Vi vil gjerne være en kirke som formidler det aller viktigste til mennesker i dag, uten å tvinge det på noen som helst.

Flyktninger

I januar i fjor, mens det var sprengkulde, gjorde regjeringen vår en stor innsats for å sende tilbake til Russland mange av de flyktningene som var kommet til Norge via grensa i Storskog i Sør-Varanger. Vi var mange som var så bekymret for disse menneskene som ble forsøkt sendt ut i hopetall at mange av oss ropte høyt om det. Heldigvis kom det en ny avgjørelse, og asylsøkerne fikk en individuell behandling av sakene sine. Men vi kommer ikke unna at Norge ønsker å stå fram som et land som er «streng og rettferdig» i sin flyktningepolitikk. Det er det faktisk stor enighet om i stortinget. Like før jul fikk biskopene refs fra statsministeren fordi vi mener noe om det, og hadde anbefalt et «juleamnesti». Statsministeren har jo rett i at kirkene og biskopene ikke skal drive politikk. Men vi er faktisk kalt til å formilde Guds vilje til mennesker i dag. Og slik vi kjenner Gud, er alle mennesker nøyaktig like mye verd, og det har den konsekvens, at vi må hjelpe mennesker i nød, uansett hvem de er og hvor de er. Vi kan ikke flytte alle nødlidende mennesker til Norge, men noen må komme hit fordi det er farlig å være der de er, og mest hjelp kan vi selvsagt gi der menneskene er uten å flytte dem hit. Jeg venter på den dagen politikerne sier mer enn at vi skal ha en «streng og rettferdig» flyktningepolitikk, jeg venter på at våre politikere skal føye til at det skal være en politikk preget av omsorg og kjærlighet for våre medmennesker.

Likekjønnet vigsel

I 2015 var det kirkevalg. Vi fikk nye menighetsråd, bispedømmeråd, nytt kirkemøte, nytt kirkeråd osv. Åpen folkekirke gjorde et godt valg. Jeg er av dem som er fornøyd over at vi på kirkemøtet i april 2016 vedtok at det skal utarbeides liturgi for vigsel av mennesker av samme kjønn. Jeg er glad

for det, selv om jeg hører til dem som mener at alle vielsene ideelt sett burde være samfunnets oppgave, idet ekteskapet faktisk er en samfunnsordning. Så kan kirker og andre trossamfunn ha sin forbønns- og velsignelsehandling uten å noen som helst innblanding fra samfunnet. Men jeg tror at den eneste måten å komme videre på i vår kirke, var å åpne for dette nå. For meg er det faktisk viktigere å si at kirken må romme ulike syn i denne saken, enn å stå på barrikadene for det ene eller det andre synet. Jeg synes faktisk det er svært problematisk at noen avviser prester og andre fordi de mener noe annet enn det man selv mener i saken om likekjønnet vigsel, eller er «feil» kjønn eller avvises av andre årsaker. Vi trenger raushet – og nåde – i vår kirke. Vi trenger at vi anerkjenner hverandre, selv om vi har ulike syn i både dette etiske spørsmålet og i andre etiske spørsmål.

Og dessuten: vi må skjerpe oss i samtalen om dette temaet, for det skapes stadig inntrykk av at mennesker som ikke ønsker likekjønnet kirkelig vigsel ikke anerkjenner homofile og lesbiske mennesker fullt ut. Her har vi faktisk en svært viktig vei å gå!

Om noen uker vedtar Kirkemøtet ny liturgi for vigsel av både likekjønnede og mennesker av ulikt kjønn. Jeg håper, og oppfordrer til at vi aksepterer dette, og fortsetter å være den kirka som har som oppgave å formidle Guds nåde til mennesker i dag.

Vår kirke i nord er fortsatt høyst levende og oppegående

I 2016 har jeg vært på 7 bispevisitas. Jeg har vært rundt omkring i det meste av bispedømmet. Jeg har møtt mange mennesker. Jeg har sett mange både ansatte og frivillige medarbeidere som går med glød og kjærlighet inn i tjenesten i menigheten. Man blir rett og slett i godt humør av å være på bispevisitas. Visst ser jeg også en del problemer og vanskeligheter, men det jeg først og fremst ser, er mennesker som står på for den gode sak, som tror på Jesus, og vil være med på å virkelig gjøre vår kirkes visjon: «Mer himmel på jorda». Det skrives og ropes om dalende kirkelige statistikker. Ved forrige årsskifte var 78% av innbyggerne i Nord-Hålogaland bispedømme medlemmer i Den norske kirke. I Tromsø var ca 74% medlemmer. Vi ser altså lite av denne nedgangen hos oss. Det vi ser mest av, er at Guds kirke lever, og at folkekirka fortsatt er ei folkekirke med bred oppslutning hos folket. Endring av kirkelige strukturer endrer ikke på det.

Gudstjenesteliv og kirkeliv

Gudstjenestelivet har alltid vært kirkens sentrale virksomhet. Når denne årstalen holdes i tilknytning til en gudstjeneste, er ikke det annet enn helt naturlig. Kirkens liv, troens liv leves i tilknytning til samlingen om ord og sakrament.

I årsstatistikken for 2015 ser vi at det i gjennomsnitt kommer 75 mennesker til hver søndagsgudstjeneste i vårt bispedømme. Dette tallet har faktisk vært konstant de siste årene. Vi har ikke fått inn tall for 2016 ennå. Gudstjenestereformen som kom i 2013 gav menighetene en stor valgfrihet angående gudstjenestene, både når det gjelder en del av de liturgiske leddene, og når det gjelder musikk. På kirkemøtet nå om et par uker, vil vi trolig få ny dåpsliturgi, og litt innstramning i musikkalternativene i gudstjenesten. Variasjonen har blitt så stor at vi hører stadig om mennesker som føler seg fremmed på gudstjenesten, de kjenner seg ikke igjen. Jeg håper dette kan bli endret så vi ikke risikerer at folk føler seg fremmed i gudstjenesten.

Selv om gudstjenesteoppslutningen hos oss er noenlunde stabil, står det i kontrast til oppslutningen om andre kulturarrangement i kirkene, særlig konserter, der pilene peker oppover. Vi hadde i 2015 en nedgang i antall konserter i kirkene – og samtidig en økning i antallet til stede. Jeg tror at i tida framover er det svært viktig å legge vekt på kultur i kirkene våre. Det er en fare for at de kirkelige fellesrådene reduserer på kantor- og kirkemusikerstillingene i økonomisk krevende tider. Jeg hører signaler om det, og det bekymrer meg.

Jeg tror faktisk at godt arbeid med musikk og andre kulturuttrykk, både i egne arrangement og ikke minst i gudstjenesten vil være en svært viktig måte å arbeide videre på i vår kirke. Her når vi svært mange. Korarbeid, både blant barn og unge, og voksne er et viktig kirkelig arbeid. All ære til alle som driver med det.

Musikken er ikke en emballasje av det kristne budskapet, men en bærer av det!

En kirke for alle

Da jeg holdt denne talen her i fjor, startet jeg med å fortelle om en av de største kulturelle opplevelsene jeg hadde i 2015, og det var julekonserten i Grønnåsen kirke der mange utviklingshemmede sammen gjorde det til en stor opplevelse. Selv om jeg la stor vekt på dette i talen, hørte jeg ikke så mye om det i kommentarene etterpå. Jeg vet det blir sagt om meg at jeg i nesten hver tale snakker om mennesker med utviklingshemming og inkludering av dem. Kanskje det er derfor jeg gjør det – fordi det står i fare for å falle litt dødt til jorda...

Jeg fikk ikke med meg fjorårets konsert i Grønnåsen, men jeg fikk gleden av å være med på en annerledes kulturaften her i domkirka i november, og her opplevde vi noe av det samme: menneskers fantastiske formidlingsglede, og gleden over å være sammen her i dette huset, både å møte Gud og hverandre i et hellig møte – fullt av liv, dans, musikk, diktlesing osv.

Vi har noen flotte fortellinger om mennesker med utviklingshemming som får ha sin naturlige plass i kirke og samfunn. Men dessverre hører vi også mange fortellinger om mennesker som blir utenfor.

Jeg hører stadig om mennesker med ulike funksjonshemninger som ikke får være med i arbeidslivet – jeg har en ubehagelig følelse av at mange steder øker det, selv om jeg også har besøkt flere flotte arbeidsplasser, ikke minst vernede bedrifter som gir tilbud om meningsfullt arbeid for dem som sliter med å komme inn på arbeidsmarkedet.

Kommunen, og andre som yter omsorg, er pliktig til å legge til rette for tros- og livssynsutfoldelse for dem de har ansvar for, enten det er folk som bor på sykehjem eller har særskilte behov av andre årsaker. I menighetene varierer dette veldig. Her finner jeg både gleder – og også skuffelser. Kirkerådet har uttalt: *En kirke hvor mennesker med utviklingshemning ikke får mulighet til å være en del av menighetsfellesskapet, blir selv en kirke med nedsatt funksjonsevne.* Det er ikke menneskets evner som setter verdien på et menneske. Kirkens oppdrag er ikke bare å undervise om menneskets uendelig verdi, men å praktisere det. Det er et udiskutabelt oppdrag for hele kirken. Det gjelder her som i det meste i livet: det hjelper lite med de vakre ordene hvis det ikke skjer noe. Og dessuten: mennesker som vi tror har lite å gi, kan kanskje være med å hjelpe oss til å oppdage noe av det aller viktigste!

Samtale med Torfinn Johansen om utvilingshemmedes plass i kirkelivet

Skaperverk og bærekraft

Kirka vår er med i et økumenisk prosjekt som heter skaperverk og bærekraft. Gjennom det ønsker vi å påvirke politiske prosesser, slik at skaperverket vårt kan bli bevart for kommende generasjoner. Det skjer mye positivt, men samtidig må vi si at vi sliter, for det er fortsatt mange som tror at vi trenger ikke å redusere på utslippene i lille Norge – bare alle andre gjør det. En del av «skaperverk og bærekraft» er «grønne menigheter», der man fokuserer på eget forbruk i den enkelte menighet. I vårt bispedømme er vi dessverre på jumboplass i Norge, så jeg innser at vi har en god og viktig vei å gå med å stimulere menighetene våre til å drive i pakt med det skaperverket som vi er en del av. Vi har et eget «Ressursutvalg for miljø, forbruk og rettferd» i bispedømmet som arbeider med disse sakene.

Denne uka hadde vi her i domkirka besøk av Kristin Halvorsen, tidligere statsråd, nå leder av forskningsinstituttet Cicero. Hun sa at dersom vårt samfunn klare å oppnå det såkalte 2-gradermålet, kan vi fortsette med våre utslipp i 25 år til, men så må det være bom stopp. Skal vi klare 1 1/5-gradersmålet, må det være slutt på CO2-utslippene allerede om 5 år. I vår tid er det ikke

prestene som forkynner dommedag. Det er forskerne våre som forteller at det haster med å snu samfunnsutviklingen. Det ville være uredelig å ikke ta det på alvor.

Luther

2017 er et år for store markeringer. 31. oktober er det 500 år siden Luther skrev sine 96 teser, og dermed satte i gang den lutherske reformasjonen.

Luther markeres gjennom hele året, naturlig nok mest i høst-semesteret. Et bærende tema er, naturlig nok, **nåde**. Ordet nåde var helt grunnleggende i Luthers søken, og nåden var og er stadig en hovedsak i vår lutherske kirke. I tillegg har vi følgende tema som markeres: Skaperverket er ikke til salgs. Frelsen er ikke til salgs. Mennesker er ikke til salgs.

Reformasjonen fikk stor betydning i Europa – og etter hvert også hos oss. Ordningen med statskirke er utvilsomt et resultat av reformasjonen – så det er litt underlig at statskirkeordningen er definitivt over samtidig som vi markerer 500-år siden reformasjonen startet.

I høst var prester og andre ansatte i bispedømme på studietur i Tyskland, og var på flere av de viktige stedene der Luther hadde sitt virke. Vi var bl.a. i Wittenberg og så den berømmelige døra på slottskirka. Det må nok sies at vi så ikke hull etter tegnestifter på døra, så tanken slo meg: kanskje Luther brukte dobbeltsidig tape for å henge opp tesene sine... Døra er nok skifta ut, for nå er tesene skrevet inn i selve døra.

Det sies med stor rett at om den lutherske reformasjon hadde stor betydning innenfor kirka, hadde den det også i samfunnet ellers. Jeg vil tro at utviklingen av demokratiene i Europa i stor grad er resultat av reformasjonens verdier. Luther var veldig opptatt av språk – og at gudstjenestene skulle være på godt forståelig tysk. På studieturen vår var vi på borgen Wartburg, der Luther oversatte Bibelen til tysk.

Samisk jubileum

Og det leder oss straks til et nytt tema som jeg ikke klarer å komme utenom på årstalen i 2017: For 100 år siden, 6.-9. februar 1917 ble det første samiske møte holdt. Det skjedde i Trondheim, i Metodistkirken. I år kan vi markere 100 år med utvikling av samiske demokratiske organer, 100 år med kamp for rettigheter for vårt urfolk. Mye er oppnådd. Det er mye å feire, samtidig er det stadig mange utfordringer vi må ta på alvor.

Da det første samiske landsmøtet ble holdt, var fornorskingen på det mest effektive. Det fantes alltid dem som ikke likte fornorskingen og som prøvde å begrense og om mulig stoppe den, men i

det store og hele: Norge ville fornorsking, og kirka var en del av dette. Samer ble gjerne regnet for å være mindreverdige, og mindre intelligente enn folk ellers her i landet.

Men allerede på den tida fantes det krav til at prester skulle beherske samisk. I en kongelig resolusjon av 1848 er det krav om at prester i en del angitte prestegjeld i dagens Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømme skal ha avlagt prøve i samisk.

Det er nok først og fremst etter Alta-utbyggingen på begynnelsen av 1980-tallet at vi har fått på plass samiske rettigheter. Vi har fått Sametinget, samene er nevnt i grunnlovens § 110, vi har fått egen samelov med sine språkregler, og mange kommuner har blitt riktig så god på det å fungere på samisk. I høst kom samisk språkutvalg med sin innstilling: Hjertespråket/Váimogiella – utvalget var ledet av fylkesmann Bård Pedersen. Tromsø kommune gjorde et radikalt grep etter kommunestyrevalget i 2011, og det ble inngått en samarbeidsavtale med Sametinget for å fremme samisk skråk og kultur i byen.

I kirka prøver vi også å bli bedre: å møte folk med deres eget språk, hjertespråket. Men vi sliter: vi har ikke mange nok ansatte som bruker samisk språk, og vi har ikke nok kunnskap generelt om samisk språk og samisk kultur – selv om vi blir stadig bedre. Vi hadde et flott videreutdanningsprosjekt i fjor som mange av våre ansatte deltok på: «Religioner og livssyn i Sapmi før og nå».

Det jeg føler at vi mangler, er en opplevelse av den enorme verdien som samisk språk og kultur representerer. Vi er ikke godt nok i stand til å innse at det er noen flotte verdifulle skatter i den samiske kulturen som vi trenger å løfte fram. La meg bare nevne et moment, som gjelder både samer og andre urfolk: den tradisjonelle nærheten til naturen som gjør at man har så stor respekt for den at man ikke vil ødelegge den. Jeg tror at vi trenger et urfolksperspektiv hvis vi har tenkt å redde denne jordkloden. Hvis vi kunne se på skaperverkets hellighet på samme måte som samene tradisjonelt har gjort, ville mye av klimajobben være gjort.

Noe av det samme kan vi si om mange ulike kulturer som vi møter her, og som banker på vår dør. Ikke minst den kvænske, som opplever en revitalisering, som har mye å gi oss, men som trenger en bevissthet fra både kirke og samfunn. Vi har 15 salmer på kvænsk i salmeboka som kom for 3 år siden. Det er da en god start.

Avslutning

Vår kirke er på vei inn i ei ny tid. Vi har fortsatt oppdraget om å være Norges folkekirke. Vi er i større grad nå enn tidligere en selvstendig kirke. Vi har det samme gode budskap som før, og vi vil

fortsatt være et sted der mennesker kan samles både i sorg og glede under den store hvelvingen, med budskap om tro, håp og kjærlighet.

Takk for oppmerksomheten!